

ETU-hankkeen (2013-2016) loppuraportti

1 Toiminnan toteutus

ETU-hankkeessa edistettiin ja tuettiin vammaisten, maahanmuuttajataustaisten lasten ja heidän perheiden kokonaisvaltaista kotoutumista. Hankkeessa kotoutumisneuvoja ohjasi ja neuvoi pilottiperheitä (10 perhettä) ja perheiden yhteistyötahoja kuntoutus- ja palveluprosessissa yhteensä 315 kertaa. Hankkeessa mukana olleet perheet saivat kotoutumisneuvojan tuen kahden ja puolen vuoden ajan. Hanke toimi sillanrakentajana toisaalta kotoutuvan perheen ja yhteiskunnan ja toisaalta viranomaisten kesken sekä viranomaisten ja järjestöjen välillä. Perheille järjestettiin kaksi toimintapäivää yhteistyössä Vammaisperheiden monitoimikeskus Jaatinen ry:n kanssa. Tilaisuuteen osallistui myös suomalaisia vammaisten lasten perheitä. Pilottiperheiden lapsia osallistui kesällä 2015 neljän päivän mittaiselle leirille yhdessä suomalaisten vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa Helsingissä. Kesällä 2016 järjestettiin monikulttuurinen leiri ystävyys-teemalla Lasten kulttuurikeskus Musikantissa Itä-Helsingissä.

Hankkeessa saatiin tietoa julkisten palveluiden käytöstä maahanmuuttajien näkökulmasta: millaisena suomalainen palvelujärjestelmä ja toimenpiteet näyttäytyvät maahanmuuttajaperheelle, jossa on vammaisen lapsi. Selvitystyö toi esille viranomaisten näkemyksiä sosiaalipalveluiden toimivuudesta. Vuonna 2015 maaliskuussa toteutettiin oppimismatka Tanskaan, missä hankkeen työntekijät kävivät tutustumassa eri paikkoihin, missä toteutetaan maahanmuuttajien kanssa tehtävää työtä vammaisnäkökulma huomioiden. Matkasta syntyneitä ideoita ja ajatuksia hyödynnettiin koulutuspaketin rakentamisessa ja loppuseminaarin ohjelmassa.

Erityisesti vuonna 2016 hankkeessa painottui saatujen kokemusten ja hyvien käytäntöjen levittäminen ja juurruttaminen koulutusten, seminaarien ja työpajojen avulla. Vuonna 2016 näihin osallistui yhteensä 1017 henkilöä ja kaikkiaan vuosina 2015-2016 tavoitettiin noin 1500 eri alan ammattilaista, järjestötoimijaa ja perheitä neljässäkymmenessä eri tilaisuudessa. Seminaareja pidettiin eri puolella Suomea terveyden- ja sosiaalihuollon sekä koulutoimen henkilöstölle,

erikoissairaaloiden ammattilaisille, järjestöjen työntekijöille sekä eri ammattioppilaitosten opettajille ja oppilaille. Seminaarien ja koulutusten sisältö koostui sekä maahanmuuttoon ja kotoutumistoimiin liittyvistä asioista että hankkeessa tehdyn selvityksen tuloksista ja suosituksista. Työpajoissa painottui erilaisuuden kohtaaminen ja paikallisten ratkaisujen sekä eri hallinnon alojen ylittävien yhteistyöverkostojen rakentuminen toiminnallisilla menetelmin. Sosiaali- ja terveystyöstä vastuussa olevat tahot saivat tietoa ja tukea ammatillisuuteensa ja vuorovaikutuksensa vahvistamiseen. Hankkeen rahoitti Raha-automaattiyhdistys.

2 Toiminnan toteutuminen suhteessa projektisuunnitelmaan

ETU-hankkeen tavoitteena oli, että hankkeessa kerättävä ja levitettävä tieto auttaa kuntia ja järjestöjä kehittämään ja suunnittelemaan entistä parempia palveluita maahanmuuttajaperheille vammaisnäkökulmaa unohtamatta. Hanke toteutui lähes alkuperäisen suunnitelman mukaisesti. Hankkeeseen alkujaan suunniteltu kotoutumisen mallintaminen prosessikaavioksi muutettiin hyvien käytäntöjen ja suositusten malliksi. Muutokseen vaikutti suuresti maahamme tullut pakolaisten ja maahanmuuttajien tulva vuonna 2015. Julkishallinto joutui itse muokkaamaan ja nopeuttamaan ylläpitämäänsä kotouttamisprosessia. Hankkeen alkuperäinen suunnitelma oli kehittää ”hitaan hidasta kotoutumisprosessia maahanmuuttajaperheille, joissa on vammaisen erityislapsi, niin että koko perhe, äiti mukaan lukien, pääsisi mukaan kotoutumisprosessiin ja erityisesti vammaisen lapsi saisi mahdollisimman hyvän tuen kasvulleen”. Muuttuneessa, lähes kriisitilanteessa, katsottiin parhaaksi selvittää ja kehittää nykyisen palvelujärjestelmän toimivuutta ja etsiä sieltä hyviä käytäntöjä ja suosituksia valtion ja kunnan työntekijöiden tueksi ja avuksi.

3 Tulos

Perheiden kokemukset ja palvelupolut kirjattiin asiakasdokumentaatioksi. Asiakasdokumentaatio oli keino saada marginaaliasiakasryhmän ääni kuuluviin. Aineisto luovutettiin Kuntoutussäätiön tutkijoille. Tulosten perusteella näyttää siltä, että kotouttamispalvelut ovat sinänsä tärkeä ja kannatettava keino edistää maahan muuttaneiden perheiden ja julkisten hyvinvointipalvelujen yhteensovittamisen ongelmaa. Perheiden mahdollisuus käyttää palveluita ja hyötyä niistä ei saa

kuitenkaan olla riippuvainen heidän kotoutumisensa asteesta. Onkin tärkeää, että myös julkiset hyvinvointipalvelut kykenevät muuttumaan ja palveluiden ammattilaiset pystyvät työssään ottamaan huomioon perheiden moninaiset taustat. Tutkimus julkaistaan artikkelina vuoden 2017 aikana.

Hankkeessa tehtiin yhteistyössä Kuntoutussäätiön tutkijan kanssa selvitys kuntoutuspalveluiden järjestämisestä ja järjestöjen roolista kohderyhmälle. Kysely lähetettiin 100 kuntaan ja vastauksia saatiin 58 kunnasta (N=67). Viranomaisten näkökulmasta kotoutujille on tarjolla riittävät palvelut. Esille nousi haasteita ja pelkoja, jotka liittyivät kulttuuristamiseen (kieli, tavat) mutta toisaalta myös näkemyksiä, joiden mukaan keskeisintä on kohdata kukin asiakas/perhe yksilönä. Tätä näkemystä tukee myös Kuntoutussäätiön tutkija Ulla Buchertin väitöskirja (Buchert 2015: Maahanmuuttajuuden institutionaaliset kategoriat). Sen mukaan maahanmuuttajataustaisten henkilöiden palvelutarpeet ovat suurelta osin samat kuin suomalaisilla ja vain pieni osa tarpeista on määriteltävissä ns. kulttuurispesifiksi.

Selvitystyön tuloksissa hälyttävintä oli yhteistyön vähäisyys järjestösektorin kanssa. Vastaajista (n=62) noin 65 % ei joko tiennyt tai ei kokenut olevan yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa. Viranomaistaholla ei aina ole tietoa paikkakunnalla toimivista vammaisjärjestöistä, järjestöjen rooli kotouttamisessa on epäselvä, vastuujakokysymykset ovat sopimatta ja väärin ymmärretty salassapitosäännös aiheuttaa vaikeuksia yhteistyölle. Selvitystyöstä tehtiin lehtiartikkeli: *Franz-Koivisto; Vammaisen lapsen ja hänen perheensä kotoutumisen tukeminen ETU-hankkeessa* (Kuntoutus- lehti 1/2016). Hankkeen tuotoksista tehtiin myös kirja-artikkeli sosiaalialan oppikirjaan: *Vuorento & Franz-Koivisto. Maahanmuuttajataustainen vammaisen lapsi ja hänen perheensä sosiaalipalveluiden asiakkaana* (teoksessa Jäppinen, Metteri, Ranta-Tyrkkö, Rauhala (toim.) 2016. Kansainvälinen sosiaalityö: käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja).

Perheiltä pyydettiin suullisesti palautetta perheiden toimintapäivissä. Perheet kokivat kotouttamisneuvojan tuen tärkeäksi. Toimintapäivien aikana maahanmuuttajaperheet tapasivat suomalaisia vammaislapsiperheitä ja he kuuluivat suomalaisten perheiden kokemuksiin vammaisen lapsen arjen haasteista. Maahanmuuttajaperheet yllättyivät, että suomalaisten perheiden kokemukset palveluiden vaikeasta saatavuudesta ja pirstaleisuudesta olivat samanlaiset eikä sillä

ollutkaan mitään tekemistä maahanmuuttajuuden kanssa. Muutamat maahanmuuttotoukaiset ja kantasuomalaiset perheet vaihtoivat yhteystieoja keskenään ja halusivat jatkaa kontaktia. Henkilökohtaisen avun selvityksestä tehtiin selkokielinen esite, jonka tarkoitus on palvella myös auttavalla suomen kielellä toimivia.

Tulokset jäävät työ- ja elinkeinoministeriön kotouttamisasioiden käyttöön ja eteenpäin levitettäviksi. TEM myönsi hankkeelle ja Vamlasille kannustuspalkinnon vuonna 2016 kotoutuksen kumppanuuskampanjassa antamastaan lupauksesta ” mahdollistaa kiinnittyminen vammaisjärjestöihin tasavertaisiksi toimijoiksi maahanmuuttajataustaisille perheille, joilla on vammaisen lapsi tai nuori.” Tätä lähdettiin käytännössä toteuttamaan myös yhteistyössä somalitaustaisen Perheen Vammaiset lapset ry:n kanssa.

ETU- hankkeen tuloksia sovelletaan uudessa Valpas-hankkeessa, joka alkoi keväällä 2016. Hankkeessa tuetaan Kuopion, Iisalmen ja Joensuun Perheentaloja huomioimaan toiminnassaan paremmin vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien lasten perheet – niin suomalaiset kuin maahanmuuttajataustaisetkin. Erityisesti keskitytään kohtaamiseen, esteettömyyteen ja saavutettavaan viestintään koulutuksen, selkokielen, kuvien käytön ja erilaisten tietoteknisten sovellusten avulla sekä toimintoja kehittämällä.

Lähtökohtien erilaisuus on monikulttuurisen perhetyön keskeinen pulma. Olemme tottuneet Suomessa, että toistaiseksi suomalaisten perheiden sosiaali-ekonomisten taustojen erot ovat melko pienet. Maahanmuuttajaperheiden sosiaali-ekonomiset taustat voivat poiketa suuresti toisistaan (vrt.somalialainen luku- ja kirjoitustaidoton maanviljelijäperhe ja toisaalta bagdadilainen professorin perhe). Maahanmuuttajaperheiden sosiaali-ekonominen tausta näyttäytyykin vahvana tekijänä kotoutumisessa. Tämä tulisi huomioida palvelujen järjestämisessä, jotta emme luo esteellisiä palveluita kuten esimerkiksi vaikeita käsitteitä auttavalla suomen kielen taidolla toimiville tai vain sähköisiä palveluita luku- ja kirjoitustaidottomille.

Terveys-ja sosiaalipalveluissa on Suomessa jo pitkään rakennettu erilaisia palvelupolkuja ja palveluputkia. Kun lapsi syntyy Suomessa vammaisena, meillä on tietty polku ensitiedosta aina

ammatinvalinnan ohjaukseen saakka. Maahanmuuttajaperheelle lapsen vamman ensitieto on saattanut jäädä saamatta, vammaa ei ehkä ole edes diagnosoitu tai diagnoosia ei ole selitetty/ymmärretty. Nämä taustat tulisi aina muistaa tarkistaa uudelta perheeltä ennen kuin perhe ohjataan suomalaiseen palveluputkeen ja pohtia soveltuuko luomamme systeemi sellaisenaan. Myös suomalaiset vammaislapsiperheet ovat kritisoineet palvelujärjestelmän joustamattomuutta. Lapsen vamman merkitys perheelle tulisi selvittää tarkasti ja ohjata heidät mukaan vammaisjärjestöjen ja vanhempain järjestöjen toimintaan. Järjestöissä perheillä on muun muassa mahdollista saada tietoa vammaisuuteen liittyvistä asioista ja vertaistukea.

ETU-hankkeen tuloksena on myös se, että kotoutumisneuvojan pitkän asiantuntijuuden ja perheiden tarpeista lähtevästä tuen määrästä huolimatta osa perheistä ei kotoutunut eikä ollut osallisena yhteiskunnassa. Näin ollen itsenäinen elämä suomalaisessa yhteiskunnassa ei toteudu. Nämä perheet ovat jatkuvan tuen tarpeessa, mutta meillä ei ole tehty päätöstä siitä kuinka heidän tuki toteutetaan virallisen kotoutumisohjelman loputtua.

4 Hankkeen aikaiset keskeiset havainnot ja kehittämiskohteet

Järjestöjen kautta osallisuus yhteiskunnassa vahvistuu

Virallisen kotoutumisohjelman päättyessä kaikki vammaisten lasten perheet eivät kuitenkaan ole integroituneet suomalaiseen yhteiskuntaan ja erityisesti kontaktit muihin suomalaisiin ja suomalaisiin vammaislaster perheisiin jäävät vähäiseksi. Siksi yhteistyö kolmannen sektorin kanssa (vammaisjärjestöt, vanhempainjärjestöt) tulisi aloittaa jo kotoutumisohjelman alussa, kun kotoutuja on aktiivinen tutustumaan uusiin ihmisiin ja tulemaan mukaan esimerkiksi järjestöjen toimintaan. Järjestötoiminnasta kotoutuja voi löytää paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa, tärkeät kontaktit suomen kansalisiin sekä vertaistuen vammaisen lapsen vanhempana. Tärkeintä on, että tämä jatkuu vaikka kotoutumisohjelma ja viranomaiskontaktit päättyvät.

Perheiden kulttuurit ja yksilöllinen kohtaaminen

Kotoutumista edistää, jos vammaisen maahanmuuttajataustaisen lapsen ja hänen perheensä palvelut ohjautuvat alusta asti normaalipalveluperiaatteella suomalaisten vammaislapsiperheiden tavoin. Kotoutumisprosessissa on turhaa korostaa suomalaisen palvelujärjestelmän omaksumista. Palvelujärjestelmämme on niin monimutkainen, että sen omaksuminen on suomalaiselle lapsiperheellekin usein mahdoton tehtävä. Tärkeämpää olisi kiinnittää huomiota perheen yksilölliseen kohtaamiseen ja kunkin perheen omaan kulttuuriin, tapoihin ja tottumuksiin. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimusten mukaan varsinkin turvapaikanhakijoina maahan tulleilla henkilöillä on suurimalla osalla traumaattisia kokemuksia taustalla. Nämä sekä mahdolliset syrjäytymiskokemukset ennen Suomeen tuloa ja Suomessa ollessa tulee ottaa huomioon palveluita suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Palvelujen pirstaleisuus ja joustamattomuus vammaislapsiperheiden yhteisenä ongelmana

Hankkeen myötä esille nousseet epäkohdat suomalaisessa palvelujärjestelmässä koskevat useimmiten yhtäläillä niin maahanmuuttajataustaisia kuin suomalaisia vammaisen lapsen perheitä. Näitä ovat muun muassa palveluiden pirstaleisuus, joustamattomuus ja viranomaisten tapa kohdata tai lähinnä olla kohtaamatta perheitä ja heidän todellisia tarpeitaan. Samalla tulisi siirtyä kaikkien vammaisten lasten perheiden osalta yksilön ja perheiden toimijuutta ja osallisuutta vahvistavaan käytäntöön.

Kotoutumisen kaksisuuntaisuus unohdetaan

Kotoutuminen on kaksisuuntaista ja esimerkiksi järjestöjen ja viranomaisten pitäisi pystyä tarkastelemaan avoimesti omaa toimintaansa ja olla valmiita tekemään siihen tarvittavia muutoksia. Usein järjestöissä sanotaan, että meille ovat kaikki tervetulleita, mutta kun katsotaan järjestön toiminnan toteutusta tarkemmin, siihen voi liittyä monia esteellisiä käytänteitä. Näitä ovat muun muassa viestinnän ja kommunikaation esteellisyys ja erilaiset stereotyyppiset odotukset ja erilaisuuden pelko.

Jatkotutkimuksia tarvitaan

Tässä hankkeessa jäi selvittämättä millaisia ovat maahanmuuttajaperheiden ajatukset ja kokemukset liittyen lapsen vammaisuuteen. Tätä olisi tarpeen selvittää uusissa hankkeissa tai jatkotutkimuksissa, samoin kuin terveyspalveluiden osuutta ja näkökulmaa.